

13. Шухевич В. Гуцульщина / В. Шухевич. – Верховина, 1997 [репр. вид. 1899 р.]. – Ч. 1–2. – 352 с.
14. Czekanowski J. Struktura antropologiczna Polski Południowo-Wschodniej / J. Czekanowski. – Lwów : Związek Polskich Towarzystw Naukowych we Lwowie, 1939. – 38 s.
15. Falkowski J. Zachodnie pogranicze Huzulszczyzny: Dolinami Prutu, Bystricy Nadwórniańskiej, Bystricy Solotwińskiej i Lomnicy / J. Falkowski // Prace etnograficzne. – Lwów, 1937. – Т. III. – 170 s.
16. Kaindl R. Beiträge zur Volkskunde des Ostkarpathengebietes / R. Kaindl. – Czernowitz, 1902. – S. 118–160, 237–247.
17. Kolberg O. Rus karpacka : Dzieła wszystkie / O. Kolberg. – Wrocław ; Poznań, 1970. – Т. 54. – Cz. 1. – 335 s. + I-LXXII.
18. Mydlarski J. Etude anthropologique de la population des Karpathes Orientales : Przegląd Antropologiczny / J. Mydlarski // Kosmos. – 1938. – Т. XII. – S. 412–416.
19. Mydlarski J. Przyczynek do poznania struktury antropologicznej Polski i zagadnień doboru wojskowego / J. Mydlarski // Kosmos. – 1928. – Т. LIII. – S. 195–210.
20. Pol W. Obrazy z życia i natury / W. Pol. – Kraków, 1870. – S. 99–235.
21. Vahylevyč J. Huculové, obyvatelé východního pohorja karpatského / J. Vahylevyč // Časopis českého museum. – Praha, 1839. – Roč. 13. – S. 45–68.
22. Witwicki S. Rys historyczny o Huculach / S. Witwicki. – Lwów : Druk. M. F. Poremby, 1863. – 134 s.
23. Zawadzki W. Huculy: Szkis etnograficzny / W. Zawadzki // Kłosy. – Warszawa, 1872. № 390. – S. 407–408.

In the article short description of determination of borders of Guzulshyna is pointed by the researchers of this edge and own vision of this problem of author. History of settlements of Guzulshyna, condition of settling apart of population, is pointed and other.

Key words: Guzulshyna, settlements, borders.

**УДК 94 (477.83)
ББК 63.3 (4 Укр) 624**

Любов Соловка

ГЕНОЦИД ЄВРЕЇВ КОЛОМИЙСЬКОГО ОКРУГУ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА (1941–1944 рр.)

У статті показано особливості геноциду євреїв на території Коломийського округу, який у період німецької окупації включав не тільки власне Коломиїщину, але й території Косівщини, Снятинщини та Городенківщини. У цьому регіоні Катастрофи зазнала єврейська громада, яка впродовж століть була невід'ємною частиною історії цього краю та зробила вагомий внесок в історію й культуру єврейства загалом

Ключові слова: Коломийський округ, єврейські громади, Голокост, депортація, акції.

На сьогоднішній день дослідження Голокосту євреїв України відбувається в рамках поглиблення вивчення його специфіки в окремих регіонах: на Київщині, Харківщині, Півдні України, Волині, у Криму, Буковині та ін.

Організоване й систематичне знищення євреїв Прикарпаття розпочалося одразу з переходом у зону німецької окупації. Як відомо, 1 серпня 1941 року на територіях сучасних Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської (без північних районів) областей було створено дистрикт Галичина, який у рамках політики “розшматування” України, яку проводило нацистське керівництво Рейху, включено до складу Польського генерал-губернаторства. На території власне Станіславської області було створено Станіславський, Коломийський, Калуський і Городенківський округи. Згідно зі змінами до адміністративно-територіального поділу, проведеними німецькою адміністрацією 4 квітня 1942 р., Городенківський і Калуський округи були ліквідовані. Повіти, які входили до складу Городенківського округу, були поділені: Тлумацький відійшов до Станіславського, а Городенківський – до Коломийського округів.

Таким чином, до складу Коломийського округу дистрикту Галичина ввійшли Косівський, Снятинський, Коломийський, а з квітня 1942 р. і Городенківський повіти. У цьому регіоні станом на 1 січня 1939 р. проживало 44,6 тис. євреїв, а на початку радян-

сько-німецької війни їх кількість, ураховуючи біженців, становила вже більше 50 тисяч. В історичному плані це був регіон традиційного розселення євреїв ще з XVI–XVII ст. Тому досить багатою є історія єврейської громади краю:

– саме тут, на Покутті й Гуцульщині, з XVIII ст. “здобуває прихильників релігійно-містичний рух – хасидизм” [23, с.146], який і зародився в горах біля Косова й Кут, де його засновник раббі Ізраїль Баал Шем Тов (Бешт) “пізнав чи не головні істини” [25, с.234]; звідси бере коріння династія рабинів, яка так і називається *Косівська хасидська династія* (активна в Брукліні, де має свою синагогу, і на півночі Ізраїлю в м. Цфат) [25, с.233];

– єврейство краю, зважаючи на торговельну, ремісничу та підприємницьку активність, протягом двох останніх століть відіграло помітну роль в економічному та культурному житті міст і містечок (станом на 1 січня 1939 р. відсоток євреїв-городян в окрузі становив 36%);

– край був ареною національних рухів (українського, єврейського), тому його етнополітичне й етнокультурне значення важко переоцінити; перший осередок сіоністського руху, очолюваний Ізраелем Фаденхрехтом, був заснований у Коломиї ще на зорі розвитку самого сіоністського руху в 1880 р. і видавав часопис “Ізраель” гебрайською мовою, а на 1-му сіоністському конгресі в Базелі в 1897 р. Коломию репрезентували два депутати – Соломон Зінгер і Розенгехт (для порівняння: Львів – лише один); у політичному середовищі Коломиї міжвоєнного періоду діяли відомі діячі партії “Мізрахі” – Ф.Ротштрайх, І.Горовіц, М.Штерн і посол до польського сейму В.Фарбштайн; тривалий час бургомістром Коломиї був Йосиф Функенштейн; у 1930 р. рабином Коломиї обрано Йосифа Лау [23, с.149] (династія рабинів Лау нині є досить відомою в Ізраїлі);

– це край міжетнічної толерантності, а почасти й співпраці, про що свідчить, зокрема, діяльність відомого видавництва Якуба Орендштейна “Галицька накладня”, яке випускало українську класику та політичну літературу.

Тому в статті ставимо завдання показати особливості геноциду євреїв у регіоні, що його зазнала єврейська громада, яка впродовж століть була невід’ємною частиною історії цього краю та внесла вагомий вклад в історію й культуру єврейства загалом.

Голокост євреїв Коломийщини був предметом окремих розвідок Б.Арсена [19], О.Круглова [21; 30; 31], І.Монолатія [23–25], О.Мельничука [22], М.Титинюка [27], польської дослідниці В.Крупської [32]; торкалися цього питання у своїх монографіях Я.Хонігсман [28], Я.Рабинович [26] та ін. Але, на нашу думку, проблема Голокосту на території Коломийського округу потребує більш глибокого вивчення й детальнішого висвітлення.

Саме місто Коломия стало центром Коломийського округу, залишаючись й окремою адміністративною одиницею на чолі з міським комісаріатом. За даними перепису 1931 р., у Коломиї проживало 14137 євреїв (41,8% від загальної кількості населення міста), за статистичними даними на 01.01.1939 р. – 15100 (42,5%) [20, с.181, 189]. Наприкінці 1940 р. у містечку налічувалося 17100 [19, с.135], напередодні 22 червня 1941 р. – 19500 [32, s.27]. Імовірно, що кількість єврейського населення міста зросла за рахунок біженців із Заходу та новоприбулих радянських працівників із СРСР. Більше тисячі євреїв евакуювались, утекли або були призвані в армію.

Коломия була окупована угорськими військами 1 липня 1941 р., які контролювали місто протягом місяця. У липні 1941 р. у місто прибуло ще біля чотирьох тисяч євреїв, депортованих з Угорщини [19, с.136, 146; 32, s.27].

Уже в перший день окупації міста, 1 липня 1941 р., двадцятьох найбільш авторитетних членів єврейської громади Коломиї примусили вручну демонтувати пам’ятник Леніну. Вони загинули на місці. За одними даними, це була антисемітська акція місцевого населення [19, с.134], за іншими, – наказ віддано угорською адміністрацією, а сама акція проходила під контролем української поліції [32, s.27]. До приходу німецьких

нацистів у краї мала місце ще одна трагічна антисемітська акція: 3 липня 1941 р. близько 200 євреїв загинули в с. Незвисько (59 з них – місцеві, решта – з навколишніх сіл Лука, Герасимів, Жабокруки, Живачів, Уніж, Петрів, Підвербці та ін.) [30, с.112–113, 189, 220, 253, 258, 323; 21, с.10; 31, с.72].

З 29 липня 1941 р. євреї повинні були носити спеціальні розпізнавальні знаки – пов'язки із зіркою Давида й виконувати різноманітні принизливі примусові роботи: очищення міста, парку, каналізації, ремонт доріг та ін. [7, арк.1–287; 8, арк.1–11]. 1 серпня 1941 р. у Коломії створено юденрат, який очолив М.Горовіц – колишній старший поручик польської армії. Почав також діяти Єврейський комітет допомоги (Jüdisches Hilfskomitee), до якого входило майже 100 осіб, і при ньому – єврейська лікарня [6, арк.82–82 зв.; 92–92 зв.]. 19 серпня 1941 р. на євреїв міста накладено контрибуцію: вони зобов'язані були здати все золото, срібло, коштовності, шкіряні, хутряні й зимові речі тощо [2, арк.36–38].

Масове знищення євреїв почалося 12 жовтня 1941 р.: близько трьох тисяч осіб зігнали до в'язниці, розмістили в камерах по 80–100 чоловік і протримали там без їжі й води три доби [32, с.28]. Після цього знесилених повели на розстріл на околицю Шепарівського лісу. 80 євреїв були розстріляні ще напередодні, після того, як вони викопали яму розмірами 10x10 м (саме такі квадратного розміру заглибини простежувалися, починаючи з узлісся Шепарівського лісу, справа від головного шосе, ще в 1960-х роках) [17, с.61]. Перед стратою рабин встиг прочитати молитву “Шма Ізраель”. Зауважимо, що 12 жовтня 1941 р. – у день єврейського нового року *Рош-га-шана* – відбувся й наймасовіший розстріл євреїв Станіслава.

6 листопада 1941 р. під час акції, “присвяченої” річниці Жовтневої революції, на єврейському цвинтарі в Коломії розстріляно групу єврейської інтелігенції – декілька сот осіб. 24 січня 1942 р. на цьому ж місці загинуло ще 400 адвокатів, учителів, лікарів, підприємців-євреїв [19, с.146; 32, с.28].

15 листопада 1941 р. 500 осіб – в основному літніх людей, хворих – убивці розстріляли в Шепарівському лісі. А 23 грудня 1941 р., тут таки ж, знищено велику групу євреїв, які мали закордонні паспорти – 1200 осіб в основному біженців з Угорщини, а також з Німеччини [32, с.28].

Із середини листопада 1941 р. до 26 березня 1942 р. тривало переселення євреїв Коломії в гето [19, с.140]. Воно складалося з трьох дільниць, розташованих у різних районах міста. Кожна з них була оточена парканом, а вікна, які виходили на “арійський” бік, забиті дошками. Гето №1 займало східну частину центру міста й було обмежене вулицями Валова, Коперника, Легіонів, Пілсудського, східною й північною частинами ринку. Умови проживання в гето зимою-весною 1942 р. були дуже важкі. Юденратом була організована їдальня для особливо потребуючих і дітей-сиріт [32, с.29], але продуктів катастрофічно не вистачало й щоденно багато євреїв помирало від голоду й хвороб.

З 3 березня 1942 р. нацисти приступили до організації гето №2, яке розмістилося поруч із гето №1 і прилягало до Чорного потоку. Його межами були вулиці Совінського (Мокра), Легіонів, Замкова й св. Мартина. Гето №3, яке знаходилось у Кутському передмісті, охоплювало райони Торговиці, Млинівку, вулиці Ломану, лівий бік вул. Словацького, Декерта, Старогончарну й Новий Світ [16, с.1].

У всіх трьох дільницях гето знаходилось приблизно 18–20 тисяч євреїв [19, с.147; 32, с.28–29]. За даними В.Крупської, у гето навіть вдалось організувати навчання дітей [32, с.29]. З 1 червня 1942 р. у ньому діяла організація Jüdische Soziale Hilfs, у якій працювало 26 осіб, та аптека, що функціонувала при ній [6, арк.52–52 зв.].

1 квітня 1942 р., у день, коли греко-католики святкували Пасху, окупанти підпалили гето №2 разом з його мешканцями. Це була “розплата” за невиконання наказу гестапо стосовно видачі протягом 24-х годин одного єврея – колишнього радянського

активіста, який нібито переховувався в гето. Після того, як відведений нацистами час минув, а ніхто так і не був виданий почалась “акція”, у результаті якої розстріляно 250 осіб: більше ста – переважно діти й літні люди – згоріли в районі вул. Новий Світ і Старий Світ, а основну частину – за різними даними від 2-х [30, с.160] до 5-ти тисяч [19, с.147; 32, с.29] – зігнали у двір в’язниці, а через два дні – 3 квітня 1942 р. відправили в табір смерті Белжець. Це була перша “партія” євреїв з Коломиї, що загинули в цій фабриці смерті [19, с.147; 32, с.29].

У червні 1942 р. у Коломийському гето перебувало майже 11 тисяч місцевих і близько 5 тисяч євреїв з округу.

7 вересня 1942 р. євреям було наказано з’явитися о 5.30 на збірний пункт біржі праці нібито для “ресстрації”. У призначений час зібралося 5300 осіб, ще 600 євреїв зігнали з оточеного гето, але тільки одну тисячу з них відділили як необхідну робочу силу. Решту завантажили по 100 і більше осіб у вагони, які забили цвяхами, заплombували й відправили в Белжець. У цей день, згідно зі звітами німецьких каральних органів, було “переселено” 4769 євреїв, а ще 300 євреїв – “заразних, ослаблених і непридатних до транспортування” – розстріляли на місці; 200 чол. померло у вагонах, частина євреїв уночі, протиснувшись через віддушини, втекла. 15 з утікачів були вбиті [18, с.326–328].

Частину спеціалістів-євреїв з Коломиї в жовтні 1942 р. переселили в “юлаг” Станіслава [28, с.204], а гето №2 і №3 у листопаді 1942 р. закрили. Тих, хто вцілів, перевели в гето №1 (в основному в приміщення лікарні й головної синагоги). У частково спаленому ще у квітні 1942 р. гето №1 у середині грудня 1942 р. залишалось 1,5–2 тис. євреїв [32, с.30]. У грудні 1942 р. і січні 1943 р. розстріли проходили на єврейському цвинтарі Коломиї. Основну частину останніх в’язнів гето знищили 20 січня 1943 р., зігнавши їх перед цим у будинки на вул. Валовій. У ніч з 31 січня на 1 лютого була проведена т. зв. “ліквідаційна акція” – розстріляна остання тисяча коломийських євреїв. 1 лютого 1943 р. Коломия була оголошена “юдєнфрай”. Станом на 1 березня 1943 р., за німецькими статистичними даними, у Коломиї залишилися живими семеро євреїв, а в окрузі – 15 [3, арк.43]. Усіх їх, крім лікарів, які покінчили життя самогубством, розстріляли в березні 1943 р. на цвинтарі.

Сучасник тих подій В.Кобринський так писав про Шепарівський ліс, де здійснювалися акції знищення: “Жахливі речі відбувалися в цьому лісі – плач та лемент чули не лише селяни, але й мешканці Коломиї” [24, с.93]. Із середини жовтня 1941 р. Шепарівський ліс став місцем масового розстрілу не тільки євреїв міста Коломиї, але й Коломийського округу:

– 16–17 жовтня 1941 р. тут загинуло 1918 євреїв з Косова й 114 – із с. Вербовець [11, арк.2];

– у лютому 1942 року колону з 500 осіб примусили йти до місця розстрілу з піднятими вгору руками; тих, хто опускав руки, розстрілювали на місці (ймовірно, це були євреї з Обертину, оскільки є дані, що саме в цей час нібито за комуністичну діяльність розстріляно в Коломиї обертинських євреїв);

– 23 лютого 1942 р. тут розстріляно 40 євреїв із с. Кобаки [10, арк.27];

– 29 березня 1942 р. на цьому ж місці знищено 55–60 євреїв із с. Раківчик [12, арк.19 зв. – 20 зв.];

– 8 і 11 квітня 1942 р. у Коломию “переселили” 250 євреїв із Пістиня й 900 – із Заболотова.

Згідно з розпорядженням Коломийського окружного староства від 11 квітня 1942 р. “Про концентрацію євреїв округу” основними місцями їх локалізації визначено міста Коломию, Снятин і Городенку. До Коломиї наказано було переселити євреїв з Косівського, Коломийського повітів, а також із Заболотова Снятинського й Обертину Городенківського повітів. Після 24 квітня 1942 р. євреям було заборонено проживати в

інших містах і містечках округу. Виняток зробили лише для тих, хто працював на військових заводах у Кутах, Косові, Заболотові й Печеніжині [1, арк.1]. За наказом органів влади Коломийського округу від 17 червня 1942 р. у Коломийське гето до 1 липня 1942 р. повинні були переселитися всі, хто не мав свідоцтв, що видавалися біржею праці, у т. ч. і члени сімей працюючих, яким до цього часу ще дозволялося проживання у вищеназваних населених пунктах [4, арк.22].

3 квітня 1942 р. у Коломийське гето почали прибувати євреї з різних населених пунктів округу:

- 56 осіб із с. Хом'яківка, 13 – із с. Малий Гвоздець, 45 – із с. Джурків;
- 500 – із Печеніжина, 14 – із с. Прикмище, 16 – із с. Сороки;
- 24 квітня 1942 р. у Коломию (за різними даними) “переселили” від 700 до 1200 осіб з Гвіздця, 1120 – з Обертину, із сіл Жуків, Лука, Якубівка та ін. [13, арк.33, 49–50], 1000 чол. – з Косова;
- у травні 1942 р. – 1060 євреїв з Яблунова, 23 – із с. Росохач;
- у травні-червні – більше двох тисяч чол. з Городенки й Городенківського повіту [32, с.29].

Усього в травні-червні 1942 р. у Коломийському гето було зосереджено близько 5 тис. євреїв округу. Згодом, на початку й у кінці червня 1942 р. (зокрема, тільки 27–28 червня 1942 р. – 2 тис. [32, с.29; 28, с.198]), їх чекало нове “переселення” – у табір масового знищення Белжець.

Згідно з розпорядженнями Коломийського окружного староства від 14 і 17 серпня 1942 р. і командування поліції й СД від 10 вересня 1942 р. після 30 вересня 1942 р. євреям округу фактично було заборонено перебування в інших населених пунктах (окрім Коломиї). Розпочалась акція переселення в Коломию євреїв з Городенки, Снятина, Косова, Заболотова [4, арк.19; 5, арк.23; 9, арк.116].

5–8 вересня 1942 р. у Коломию пригнали євреїв з Косова (500–600 осіб), Пістиня (більше 300), Обертину (400), Гвіздця (1200), Рожнева (355 [10, арк.25]) та ін.; 9 вересня 1942 р. – 1500 євреїв з Кут і 400 схоплених і повернутих румунами євреїв з Косова (пішим маршем по 50 і 35 км). Але вже 7 і 10 вересня їх разом з коломийськими євреями вивезли в табір смерті Белжець.

1500 євреїв з Городенки (включаючи пригнаних сюди чотири сотні євреїв з Обертину) та 1582 євреї із Снятина й навколишніх сіл і містечок повіту, у т. ч. 500 євреїв із Заболотова, 7 вересня 1942 р. теж були відправлені в Белжець. Їх шлях також пролягав через Коломию, оскільки є дані про те, що в цей час у Коломию прибули по десять “завантажених” вагонів з Городенки й Снятина. Ще тридцять вагонів були “завантажені” в Коломиї. До них потрапили зігнані на збірний пункт більше 4-х тисяч осіб (250 спеціалістів відокремили, 100 чол. було вбито під час проведення акції). Загальна кількість євреїв, відправлених 10 вересня 1942 р. у “поїзді смерті” з 50-ти вагонів, складала 8205 осіб. Дев'ять, позначених буквою “Л”, вагонів (1000–1500 чол.) були “розвантажені” на приміській зі Львовом ст. Клепарів, оскільки їх “пасажирів” відібрали для робіт у таборі примусової праці. Кінцевим пунктом призначення для інших став табір смерті Белжець. Спека, перевтома після виснажливого пішого маршу до Коломиї, голод, перевантаження вагонів, у яких їхало по 180–200 осіб, трупний сморід призвели до того, що близько двох тисяч осіб померло ще дорогою [18, с.328–329]. Загальна ж кількість вивезених у табір смерті Белжець 7 і 10 вересня 1942 р. складала 12974 чол. З них майже 5 тис. – коломийські євреї, решта – з округу. Були сміливці, які намагалися втекти дорогою: зафіксовані навіть спроби виламати стіни й стелю вагонів [18, с.326–329].

У вересні 1942 р. 34 євреї із с. Виноград і 335 із с. Рожнів були розстріляні в Шепарівському лісі. У жовтні 1942 р. у Коломию вивезли 700 євреїв з Печеніжина. 11–

12 жовтня 1942 р. у Белжець відправили “останню партію” з Коломиї – 4 тисячі євреїв, у т. ч. і всіх дітей із сиротинців.

Таким чином, узагальнюючи наведені вище цифри, можемо констатувати, що серед євреїв, які загинули в Шепарівському лісі, і між вивезених через Коломию в Белжець, були мешканці:

- Городенки й Городенківського району – 3750 осіб;
- Гвіздця й сіл Гвіздецького району – за різними даними від 700 до 2400 осіб;
- Заболотова – 1800 чол.;
- Печеніжина – 1200 чол.;
- Коршівського району – близько 240 осіб (у т. ч. із сіл Камінна, Фатівці, Хлібичин, Черемхів та ін.) [12, арк.1];
- Косова й Косівського району – 3–3,5 тис. євреїв (у т. ч. із с. Вербовець – 114. Старий Косів – 85–96 [11, арк.67; 14, арк.25], Кобаки – 16, Пістинь – більше 500 та ін.), Кут і Кутського району – 1,5–2 тисячі чол. (у т. ч. із села Рожнів – 335 осіб);
- Обертину й Обертинського району – 1620 (с. Липа, Лука, Якубівка та ін.);
- Снятина й Снятинського району – 1582 (с. Балинці – 12, Видинів – 44, Завалля – 31, Ільїнці – 25, Кулачки – 8, Микулинці – 53, Орелець – 14);
- Яблунова – 1060 осіб та, імовірно, із сіл і містечок району (з Космача – 230 осіб).

Дані з наведеної нижче таблиці відображають картину Голокосту в інших містах і містечках округу.

Місця скорботи Коломийського округу

	К-сть євреїв на 01.01. 1939	% від заг. к-сті	К-сть знищених на місці	К-сть загиблих у сусідн. насел. пунктах	К-сть вивезених у Коломию й Белжець	Примітки
Гвіздець	1550	54,4	750		700 – 2400	Через Гвіздець пройшли мешканці навколишніх сіл кол. району та, імовірно, біженці, у т. ч. угорські
с. Старий Гвіздець				300		
Городенка	3750	28,7	650		3750	Серед тих, що пройшли через Городенку (7–7,5 тис.), більше тисячі склали угорські євреї, решта – мешканці населених пунктів Городенківського повіту, у якому станом на 01.01.1939 р. і проживало 7530 євреїв
ліс (між селами Семаківці та Михальче)				2600		Місце загибелі городенківських євреїв
Жаб'є	490	6	700–1300 (“Флесівка”)			Тут загинули євреї з Жаб'є та із сіл колишнього Жаб'ївського району
Заболотів	2300	33,8	1000–1200 (гора Хомів)		1800 (900 у Коломию, 900 – у Белжець)	Серед загиблих – більше 400 біженців

Продовж. табл.

Косів	3040	35,8	2088– 2700 (Замкова гора)		3,5– 4000 (більше 2 тис. загинули в Шепарів- ському лісі, решта— вив. у Белжець)	Серед загиблих на Замковій горі було 149 угорських біженців. Загалом через Косів пройшли практично всі мешканці повіту (крім Кут), у якому до 1939 р. проживало 8125 євреїв
Кутн	2520	44,6	1058		1,5–2 тис.	У Кутах загинули й депортовані сюди в кінці липня євреї із Закарпаття
Незвисько	80		Більше 200			У Незвиську загинули, крім місцевих євреїв, також мешканці сіл Лука, Герасимів, Жабокруки, Живачів та ін
Печепіжн	1400	19,4	120		1200	
Снятин	3500	30,7		3-5 тисяч (Поті- чан- ський ліс)	Більше 1,5 тис.	У 1941 р. кількість єврейського населення Снятина зросла до 5 тис., включаючи біженців з Польщі й Угорщини. Крім біженців, через Снятинське гето пройшло 1,4 тис. євреїв з населених пунктів кол. Снятинського повіту (крім Заболотова)
Яблунів	1000	46,7	120		Більше 1000	
Усього			11,7–14,5 тис. чол.			

У червні 1943 року німці оголосили Коломийський округ “вільним від євреїв” [29, с.96].

Після звільнення Коломиї 29 березня 1944 р. зі схованок вийшло тільки 32 євреї. Їх переховували монахині-урсулянки та мешканці навколишніх сіл. Семеро з них удостоєні звання Праведників Миру: Г.Гайдейчук, З.Крушельницький, О.Онуфрійчук, Ф.Сливинська, Т.Слив’як і сім’я Оршанських. За переховування євреїв були розстріляні Д.Клепан, Дембська, Долинська й сім’я Бернацьких [15, арк.37–40; 19, с.149–150].

У вогні Катастрофи загинув рабин Снятина Сімсон Ефраїм (син Нафталі Мешулама Файвіша Ефраїма) разом з родиною, головний рабин Косова – цадік Хаїм Хагер у листопаді 1942 р. депортований у Белжець; серед загиблих у Коломийському гето – публіцист, редактор, автор художніх і музичних творів, активіст юденрату Фріш Авраам (загинув у 1943 р.), піаністка, випускниця Львівської консерваторії Дебора Бухвайц та ін. [24, с.92].

Проаналізовані нами джерела й проведені на основі них підрахунки свідчать, що через Коломию пройшло 37–40 тисяч євреїв. З них близько 12,5–16 тис. – це євреї – мешканці цього міста, 19–20 тисяч жителів Коломийського округу та 4 тисячі угорських євреїв. 3,5–4 тисячі жертв загинуло на єврейському цвинтарі Коломиї (тут також ховали вбитих у місті під час проведення акцій), більше 9300 осіб розстріляли в Шепарівському лісі й більше 23300 були вивезені в Белжець.

У статті ми зупинилися на висвітленні специфіки втілення в життя нацистами “остаточного вирішення єврейського питання” загалом у Коломийському окрузі та дещо детальніше висвітлили етапи його втілення в місці масового знищення євреїв округу – Коломиї. Поза цим містом на території округу в загальному підсумку загинуло

більше 14 тис. осіб. Тому надалі не менш важливо в дослідженнях зупинитися на детальному відтворенні картини Голокосту в інших містах і містечках округу.

1. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 636, оп. 1, спр. 12–49 арк.
2. Там само. – Ф. Р-37, оп. 1, спр. 1. – 93 арк.
3. Там само. – Ф. Р-37, оп. 1, спр. 13. – 43 арк.
4. Там само. – Ф. Р-39, оп. 1, спр. 54. – 22 арк.
5. Там само. – Ф. Р-41, оп. 1, спр. 18. – 312 арк.
6. Там само. – Ф. Р-57, оп. 1, спр. 104. – 147 арк.
7. Там само. – Ф. Р-60, оп. 1, спр. 1. – 287 арк.
8. Там само. – Ф. Р-60, оп. 1, спр. 2. – 11 арк.
9. Там само. – Ф. Р-60, оп. 1, спр. 8. – 224 арк.
10. Там само. – Ф. Р-98, оп. 1, спр. 16. – 162 арк.
11. Там само. – Ф. Р-98, оп. 1, спр. 19. – 70 арк.
12. Там само. – Ф. Р-98, оп. 1, спр. 20. – 83 арк.
13. Там само. – Ф. Р-98, оп. 1, спр. 24. – 167 арк.
14. Там само. – Ф. Р-1336, оп. 1, спр. 1г. – 138 арк.
15. Там само. – Ф. Р-2014, оп. 1, спр. 148. – 140 арк.
16. Відділ фондів музею історії м. Коломиї. – Др.-11679. – 1 арк.
17. Вісник Івано-Франківської обласної ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації. – 2000. – № 29–30 (жовтень–листопад). Некрополі Прикарпаття. – 210 с.
18. Сборник документов и материалов об уничтожении нацистами евреев Украины в 1941–1944 гг. / [сост. А. Круглов]. – К., 2002. – 486 с.
19. Арсен Б. С. Моя гірка правда. Я і Холокост на Прикарпатті / Арсен Б. С. – Надвірна, 2004. – 366 с.
20. Копчак С. І. Етнічна структура й міграції населення українського Прикарпаття : статистико-демографічне дослідження / Копчак С. І., Мойсеєнко В. І., Романюк М. Д. – Львів : Світ, 1996. – 282 с.
21. Круглов А. И. Хроника Холокоста в Украине / Круглов А. И. : “Ткума”, Центральный украинский фонд истории Холокоста. – Днепропетровск : Центр “Ткума” ; Запорожье : Премьер. 2004. – 208 с. – (Серия “Украинская библиотека Холокоста”).
22. Мельничук О. Трагедія Шепарівського лісу / О. Мельничук // Прикарпатська правда. 1994. 14 вересня.
23. Монолатій І. С. Забутий світ – коломийські євреї / І. С. Монолатій // Хроніка-2000. – 1998. – № 21–22. – С. 145–152.
24. Монолатій І. Катастрофа коломийського єврейства (за матеріалами радянських періодичних видань часів “відлиги”, 1960-ті рр.) / І. Монолатій // Катастрофа європейського єврейства під час Другої світової війни. Рефлексії на межі століть : матеріали конф. 29–31 серпня 1999 р. / Інститут юдаїки, Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. – К. : Дух і Літера, 2000. – С. 89–94.
25. Монолатій І. Косів / І. Монолатій // Незалежний культурологічний часопис “Г”: Гебрейський усе-світ Галичини. – 2007. – № 48. – С. 230–234.
26. Рабинович Я. Й. На зламі віків: до 1000-річчя проживання євреїв в Україні / Рабинович Я. Й. – К., 1998. – 360 с.
27. Титинюк М. Трагедія Шепарівського лісу / М. Титинюк // Червоний прапор. – 1967. – 22, 24–25, 31 березня, 5 квітня.
28. Хонигсман Я. Катастрофа єврейства Західної України. Євреї Восточної Галичини, Західної Волини, Буковини і Закарпаття в 1933–1945 роках / Яков Хонигсман. – Львів, 1998. – 352 с.
29. Енциклопедія Коломиїщини. – Коломия : Вік, 2006. – Зшиток 4: літери Г, Г. – С. 95–97, 202–203.
30. Круглов А. И. Катастрофа українського єврейства 1941–1944 гг. : енцикл. справочник / Александр Иосифович Круглов. – Харьков: Каравелла, 2001. – 376 с.
31. Круглов А. И. Энциклопедия Холокоста : еврейская энциклопедия Украины / Александр Иосифович Круглов ; [ред. И. М. Левитас]. – К., 2000. – 224 с.
32. Krupska В. Gdzie szum Prutu... / В. Krupska // Biuletyn informacyjny oddziału miłośników Kolomyi “Pokucie”. – 1998. – № 2 (26). – S. 27–31.

The article deals with the feature of genocide of Jews on a territory of Kolomyja region. In the period of German occupation the region included not only Kolomyja area, but also the territories of Kosov, Snyatyn and Horodenka. Throughout the centuries a Jewish community of the region was an integral part of its history and has brought the important contribution to the history and culture of Jewry as a whole. But during the Second World War it has suffered the Catastrophe.

Key words: Kolomyjsky district, the Jewish communities, the Holocaust, deportation, actions.